

Első ízben zendült fel a szerb himnusz.

Marko Protić szerb ortodox esperes emlékei az 1918. novemberi szabadkai impériumváltásról

Élete

Marko Protić (1882–1936) szerb ortodox esperes-plébános, újságíró és irodalmár az egykori Bács-Bodrog vármegyei Bácsstóvároson (régábbi nevén Tovariso, mai hivatalos szerb nevén Tovariševo) született. Tanulmányait a karlócai teológiai főiskolán folytatta. Tíz évig a zombori pravoszláv egyházi tanítóképzőn tanított, 1918 áprilisában érkezett Szabadkára a pravoszláv egyházközség élére. Tisztségéből kifolyólag azonnal kapcsolatba került a város szerb értelmiségével és vezető gazdasági-politikai elitjével, majd később a bunyevácokkal is, akik a város szláv lakosságának többségét alkották. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása és a délszláv hatalomátvétel időszakának szemtanúja, hiteles krónikása volt, aki a Bunyevác-Szerb Nemzeti Tanács tagjaként az események alakításában is aktívan részt vett. A háború után egyebek mellett a Szabadkai Újságírók Egyesületének elnöke, valamint több részvénytársaság felügyelőbizottságának és igazgatótanácsának tagja volt. Életének önkezével vetett véget a szabadkai vasútállomáson. Visszaemlékezéseinek egy rövid változatát a délszláv hatalomátvétel 10. évfordulójára megjelentetett *Spomenica oslobođenja Vojvodine 1918* („Vajdaság felszabadulásának emlékkönyve 1918”) című kötetben adta közre. Részletes memoárját a szabadkai városi tanács felkérésére írta meg, ez 1930-ban látott napvilágot *Zlatni dani Subotice. Od oslobođenja do potpisa mira. 13 nov. 1918 – 4*

Szabadka, Szent István tér, 1911. Forrás: Fortepan, orig. Magyar Bálint

juna 1920 („Szabadka arany napjai. A felszabadulástól a béke aláírásáig, 1918. november 13. – 1920. június 4.”) címmel. Az alábbiakban ebből publikálunk magyar fordításban egy rövid részletet a Szerb-Bunyevác Nemzeti Tanácsnak a hatalomátvételt megelőző napokban végzett tevékenységéről, a Szabadkán uralkodó korabeli közállapotokról, valamint a szerb katonaság bevonulásáról.⁷¹⁴

714 Az életrajzi bevezetővel és jegyzetekkel ellátott szövegrészt Hornyák Árpád, az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport tagja bocsátotta rendelkezésünkre. Mivel Marko Protić életútja és munkássága mindeddig feldolgozatlan, a fenti adatok többségét a visszaemlékezéseiből merítettük.

**Részlet Marko Protić *Szabadka arany napjai.*
A felszabadulástól a béke aláírásáig, 1918. november
1-3. – 1920. június 4. című visszaemlékezéséből**

*A Szerb-Bunjevác Nemzeti Tanács⁷¹⁵ tevékenysége
1918. november 10. és 13. között*

Így vette kezdetét Nemzeti Tanácsunk tevékenysége a [szabadkai]⁷¹⁶ város-házán. Nemzeti Tanácsunk állandó kapcsolatban állt a kormánybiztossal és a Magyar Nemzeti Tanáccsal,⁷¹⁷ amelyektől kértük, hogy a katonai raktárakból adjanak fegyvert, anyagi fedezetet és ruhát, valamint élelmezést a gárdánk⁷¹⁸ részére.

A magyarok folyton halogatták a kérdést, és nem voltak hajlandóak kellő mértékben teljesíteni kéréseinket, noha jól tudták, hogy mi vár majd rájuk hamarosan. Dr. Pleszkovics⁷¹⁹ a Belgrádból Szabadkán át visszatérő magyar tárgyaló delegáció tagjaitól minden bizonnal értesült a fegyverszüneti

715 Blaško Rajić kezdeményezésére 1918. november 5-én született határozat a Szerb-Bunjevác Nemzeti Tanács megalakításáról, amely öt nappal később, november 10-én több ezer fős tömeg asszisztálása mellett alakult meg. Fontos szerepet játszott a délszláv hatalomátvételben, majd 1918. december 26-án feloszlatták.

716 Szabadka (szerbül Subotica) = város Szerbiában, a Vajdaság északi részén, 1918 előtt szabad királyi város Bács-Bodrog vármegyében.

717 Szabadkán 1918. november 1-én alakult meg a Magyar Nemzeti Tanács és a Katonatanács.

718 A Szerb-Bunjevác Nemzeti Gárda 1918. november 5-én alakult meg, részben helyi bunjevác és szerb fiatalokból és aktív, illetve tartalékos katonatisztekből, valamint a hadifogságukból Szabadkán keresztül hazai gyekvő szerb katonákból. Állományát 22 tiszt és 288 sorállományú katona alkotta.

719 Dr. Pleszkovics Lukács (Luka Plesković) (1871–?) szabadkai magyar-bunjevác közeleti személyiség. 1918. november 11-én a Károlyi-kormány a leköszönő Bíró Károly polgármester helyére őt nevezte ki kormánybiztosnak, akit a Délvidék utolsó magyar főispánjaként tartanak számon.

feltételekről.⁷²⁰ Nekünk azonban nem volt sem postai, sem vasúti összeköttetésünk a déli területekkel, és semmit sem tudtunk arról, hogy mi történik odalent. Dr. Dembitz⁷²¹ november 13-án délelőtt bizalmasan azt mondta doktor J. Vojnić-Hajduknak,⁷²² hogy a mieink már Topolyán⁷²³ vannak, de mi, többiek ezt nem tudtuk.

Felismerve a közelgő szerencsétlenséget, doktor Pleszkovics egyre arra kérte a mieinket, hogy nevezzék meg jelöltjüket a megüresedett polgármesteri székre.⁷²⁴ Ő ki fogja járni a városi szenátusnál, hogy a jelöltjüket megválasszák, aki így majd rendelkezhet a gárdánknak történő kifizetéséről.

A mieinknek sehogy sem akarózott elfogadni ezt az ajánlatot, már negligáltak a kiterjesztett magyar városi szenátust,⁷²⁵ amely november 8-a után már nem is ült össze. A szenátust és a Magyar Nemzeti Tanácsot is hamarosan teljes egészében felváltotta a mi nemzeti tanácsunk.

Tekintettel a korábbi pártpolitikai viszonyaikra, a magyarok, mint említettük, felajánlották, hogy mi adjuk a jelöltet a polgármesteri tisztségre doktor Vojnić-Hajduk, doktor Andrija Pletikosić⁷²⁶ vagy doktor Joca

720 A belgrádi katonai konvenciót november 13-án írták alá, ám ezt megelőzően, november 6–7-én Károlyi Mihály személyesen tárgyalt Belgrádban az antant Keleti Hadseregének főparancsnokával a fegyverszünet feltételeiről. A szerb hadsereg délvidéki bevonulását a belgrádi katonai konvenció szentesítette, mivel lehetővé tette számukra a demarkációs vonalig (Arad–Szeged–Pécs) terjedő területek megszállását.

721 Dr. Dembitz Lajos (?) szabadkai főügyész, több alkalommal a város polgármester-helyettese.

722 Dr. Josip Vojnić-Hajduk (1872–1935) szabadkai horvát jogász, a Szerb-Bunyevác Nemzeti Tanács tagja.

723 Topolya (szerbül Bačka Topola) város Szerbiában.

724 A város polgármestere, Bíró Károly, aki évtizedeken keresztül töltötte be a város első embere tisztségét, 1918. november 11-én lemondott a polgármesteri címről.

725 A november 1-én megalakult Magyar Nemzeti Tanács és a Katonatanács delegáltjaival kibővített városi tanács.

726 Dr. Andrija Pletikosić (?) szabadkai bunyevác jogász, ügyvéd, politikus, 1920–1923 között Szabadka polgármestere.

Manojlović⁷²⁷ személyében. A mieink ezt az ajánlatot elvből elutasították, doktor Vladislav Manojlović⁷²⁸ pedig a Nemzeti Tanácsban mondott lendületes, forradalmi beszédében azt állította, hogy a városban egyedül a mi Nemzeti Tanácsunk szuverén, mert az nőtt ki a forradalomból, s nekünk nem kell elismernünk sem a kormány megbízottját, sem a Magyar Nemzeti Tanácsot, sem bármely korábbi állami, katonai vagy polgári hatóságot. Mi szuverének vagyunk!

Ez az álláspont vélhetően nem maradt ismeretlen a kormánybiztos előtt sem, aki ezt követően odáig ment engedékenységében, hogy felajánlotta: jelöljünk a polgármesteri székbe, akit akarunk, csak arra legyünk tekintettel, hogy a jelölt élvezze az ő bizalmukat is. A mieink ezt nem kívánták elfogadni. Elutasították.

Egyébként is nálunk mindig olyan volt a helyzet, mint a felbolydult méhkasban. Állandó ügyelet, és éjjel-nappal folyt a munka. Olyan nyüzsgés volt, mint a Kába-kőnél.⁷²⁹ Leginkább amiatt, hogy megtudjuk, hol vannak a mieink, és mikor érkeznek meg végre?!

A szabadkai magyar újságok egyre arról írtak, hogy a mieink nem fognak ide jönni, s hogy Újvidékről⁷³⁰ is, ahová ténylegesen megérkeztek, ki fognak vonulni a Dunán át?!

A kormánybiztos a szerb katonaság érkezése előtt, november 13-án tovább halogatta a gárdánknak kiadandó pénz és felszerelés átadását, úgyhogy már

727 Dr. Jovan Joca Manojlović (1872–1956) szabadkai szerb ügyvéd, politikus, a szabadkai Szerb Takarékpénztár igazgatója, a budapesti, majd a belgrádi parlament tagja. Fivérével, Vojislav Manojlovićtal a szabadkai és vajdasági szerb társadalmi, kulturális és politikai élet kiemelkedő alakja.

728 Dr. Vojislav Manojlović (1869–1938) szabadkai szerb ügyvéd, a Szerb Nemzeti Radikális Párt tagja, a zombori Szerb-Bunyevác Nemzeti Tanács társalapítója.

729 A Kába-kő vagy Szent Fekete Kő a szaúd-arábiai Mekka város Kába szentélyében található, az iszlám vallás körében nagy tiszteletnek örvendő tárgy.

730 Újvidék (szerbül Novi Sad) = város Szerbiában, a Vajdaság Autonóm Tartomány székvárosa, 1918 előtt szabad királyi város Bács-Bodrog vármegyében.

presztízisünk vált kérdésessé a magyarok szemében. A kapcsolatok holtpontra jutottak. Vagy adják, vagy magunk vesszük el.

A mieink nagyon aggodalmaskodtak és izgultak. A falvakból rablásokról, gyújtogatásokról és betörésekről érkeztek hírek. A frontról érkező katonák bosszút álltak azokon, akik a háború alatt adták, s azokon is, akik kapták a „felmentést”. Felmentést a katonai szolgálat alól, hogy a földet művelhessék! És itt volt a visszaélés és a korrupció is, különösen a falusi jegyzőknél! Egyes helyeken antiszemita pogromokra is sor került, nacionalista és egyéb, a bolsevizmussal felérő mindenféle bosszúra!

A szabadkai vasútállomáson egymás után haladtak át a vonatok, éjjel-nappal, folyamatosan. Az egész front ide futott, és sietett, hogy mielőbb hazaérjen. Szabadka útkereszteződés és kiemelt jelentőségű vasúti csomópont egész Magyarországon és Közép-Európában. Örömlövéseket adnak le puskaikból, hogy mehetnek haza. Mintha a fronton lennének, mert minden katona, mielőtt leadná a puskáját és tölténytartóját, a levegőbe löve kiüríti azt. Úgy lőnek, mintha parancsra tennék! Mi pedig valamennyien rettegünk, hogy a levegőbe emelkedő pusok csöve nehogy a város felé forduljon!

Szerencsére itt ilyesmire nem került sor! Senkinek a haja szála sem görbült! A katonáktól az állomáson beszédtek a fegyvert és a lőszert. Ennek ellenére a helyzet továbbra is kritikus maradt. Sokat beszéltek rettegéssel arról, hogy könnyen megeshet, előbb érkezik meg a hírhedt „zöldkádér”⁷³¹ Horvátországból, mint a mi katonaságunk Újvidékről.

Ezen a délutánon⁷³² a kormánybiztos, szokásától eltérően, személyesen jött el hozzánk, hogy tárgyaljon velünk! Érkezését megelőzően a mieink idegesen és feldúltan arról határoztak, hogy készek akár erővel is fellépni! A gárdánk részére kell a pénz – mennydörögte doktor Čata.⁷³³

731 Csapatokba verődött katonaszökevények.

732 1918. november 13.

733 Dr. Jovan Petrović-Čata (?) szabadkai szerb ügyvéd, a Szerb-Bunyevác Nemzeti Tanács titkára.

Ha nem adják szép szóra, elveszük erővel – fűzte tovább a szót mély hangján Blaško⁷³⁴ atya. Ilyen helyzetben érkezik a biztos! Kenyértörésre fog sor kerülni, ez egyértelmű. Kedvetlenség a Tanácsban, és még lehangolóbb odakünn. Hideg novemberi nap. Észak fagyos ködbe burkolózik, amely mint olvadt ólom borítja be Szabadkát. Odabent rossz a hangulat, hol vannak a mieink és mit csinálnak ennyi ideig?! Már-már úrrá lesz rajtunk a beletörődés! Nincs semmilyen kapcsolatunk Újvidékkel, és az égvilágon semmit sem tudunk! Pattanásig feszült idegek, amelyek bármikor elpattanhatnak, mint egy túlfeszített húr!

Pleszkovics nem adja fel, folyton polgármestert kér tőlünk, míg a mieink pénzt és élelmet követelnek. A kormánybiztos állítja, hogy nincs, de nem is adhatna a polgármester nélkül! Ekkor Blaško atya, szakításra készen, azt mondja Pleszkovicsnak, akivel mindvégig hősieen küzdött:

– Nem kell fegyvert adnia, mert magunknak is van elegendő (ezt Mazić⁷³⁵ tájékoztatásából tudta), azonban a raktárakat az élelem miatt meg kell nyitniuk!

Ugyanebben a pillanatban odalépett Pleszkovics kormánybiztos asztalához Ivan Marcikić⁷³⁶ vármegyei tisztségviselő, és bizalmasan, ám úgy, hogy mások is hallhassák, a következőt mondta:

– Főispán úr, Mihajlo Bodi⁷³⁷ szerb vezérkari őrnagy a zsedniki⁷³⁸ vasútállomásról (Szabadkától 18 kilométerre délre) kérdezteti, hogy kész-e fogadni Szabadka a szerb katonaságot?

734 Blaško Stipan Rajić (1878–1951) bácskai horvát katolikus pap, irodalmár, politikus. 1911-től haláláig a szabadkai Szent Rókus-templom plébánosa, aktív részt vállalt a délvidéki területeknek a délszláv államhoz kerülése érdekében folytatott politikai szervezkedésben és propagandában.

735 Andrija Mazić (1896–?) szabadkai bunyevác tartalékos tiszt, a Szerb-Bunyevác Gárda egyik megszervezője, a hatalomátvételt követően Szabadka rendőrkapitánya.

736 Ivan Marcikić (1888–1927) labdarúgó, sportember, a Bácska Futballklub egyik sztárja, vármegyei hivatalnok.

737 Mihajlo D. Bodi (1884–1953) szerb katonatiszt, 1919-ben a szerb hadseregnek a budapesti antantmisszió mellé delegált képviselője.

738 Stari Žednik (magyarul Nagyfény) = község Szerbiában, 1918 előtt Bács-Bodrog vármegyéhez tartozott.

– Köszönöm szépen, főispán úr! – mondta erre Blaško atya – Többé nincs szükségünk a fegyvereire, sem az élelmére, sem a pénzére!

Doktor Pleszkovics jól láthatóan elsápadva felemelkedett, és Tanácsunk nagytermén keresztül, ahol a mieink közül számosan várahoztak, kiment az elnöki teremből. Ismét szakítva korábbi szokásával, ékes szerb nyelven a következőket mondta:

– Igen! Igen! Uraim! A szerb hadsereg érkezik. Úgy illik, hogy kimenjünk az állomásra üdvözölni őket.

Viharos üdvörlég! Minden ügyünk megoldódott, mert pár órán belül testvéreink elhozzák nekünk a szabadságot mindörökre! Így gondoltuk. S ahogy gondoltuk, úgy is lőn! Mindenki ölelkezett, egymás kezét szorongatta és sírt a boldogságtól, mígnem először a városházán felcsendültek gyönyörű dalaink: a „Hej Sloveni,”⁷³⁹ a „Srbijanci i Bosanci”⁷⁴⁰ és az „Orao klikće”⁷⁴¹!

Mindenki az állomásra igyekezett. Ki hagyta volna ezt ki! Csak az a kár, hogy sokan nem tudtak róla. De ki kockáztatná meg, hogy hazamegy szólni másoknak, miközben a katonaság megérkezhet, s ő lemarad a beérkezésükről?!

Úgy határoztunk, hogy doktor Joca Manojlović üdvözölje a nevünkben a katonaságot az állomáson. A Tanácsba érkezésükkor pedig Blaško köszöntse őket!

– Hej, Marko testvér! Hát mi történik itt velünk? – mondta barátkozva és örömeiben a vállamat veregetve Blaško Rajić, miközben közeledtünk a vasútállomásra.

Hat óra körül valamennyien lementünk, és végig az Aleksandar – akkor még Kossuth – utcán elindultunk az állomáshoz.

739 Samuel Tomašik 1834-es szerzeménye, amely a szláv népek pánszláv himnuszaként vált ismertté. Az ún. „második”, 1945-től 1991-ig létezett Jugoszlávia hivatalos himnusza volt.

740 A 19. század végén született népszerű, a muzulmán bosnyákok és a szerbek rokonságát hirdető, harcra buzdító dal, szerzője ismeretlen.

741 Azaz „Sas vijjog a magasból”, Vasa Živković, 19. századi pancsovai szerb költő és pap szerzeménye.

Az állomásra kijött a polgármester-helyettes, doktor Dembitz is a szenátussal és a Magyar Nemzeti Tanács tagjai is.

*A szerb katonaság érkezése
1918. november 13-án 6 óra 35 perckor*

Külön álltunk mi és külön a magyarok. Azt szerettük volna, ha a mi „Živio”-nk túlharsogja az ő „Éljen”-üket. Így is történt.

Laza Stipić⁷⁴² az órájára pillantott, miközben a vonat, megkapva a jelet, begördült az állomásra. Az óra 6 óra 35 percet mutatott, amikor Laza vidáman azt mondta: Finis Hungariae!⁷⁴³ Ebben a pillanatban megörvendezettett minket a mozdony, amelyen egy sajkacsás⁷⁴⁴ katona állt, kibiztosított puskával! Elővigyázatosság – arra az esetre, ha a masiniszta megbokrosodna!

Néma csend! A katona törte meg halk köszöntésével:

– Jó estét!

– Adjon Isten neked is – mondtuk, és megéjleneztek a testvéreket, akik a vagon lépcsőin szálltak le.

„Živeli! Živeli!... Isten hozott benneteket, hogy soha ne hagyjatok el bennünket!”

Az egyik kocsiból más tisztekkel együtt a felszabadított Szabadka szent földjére lépett a 8. gyalogezred második zászlóaljának parancsnoka, Anta Živulović,⁷⁴⁵ miközben a zászlóalj felsorakozott a vonat mellett.

Dr. J. Manojlović köszönti őket, szemmel láthatóan az izgatottságig meghatottan, költői fordulatokkal és szép szavakkal mond nekik istenhozzadot:

742 Lazar Stipić (1890–1944) szabadkai horvát újságíró, laptulajdonos és szerkesztő.

743 Azaz: *Vége Magyarországnak!*

744 Šajkača = a szerb hadsereg posztóból készített sapkája.

745 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

Drága testvérek! Koszovói hősök! Koszovó⁷⁴⁶ megbosszulói! Váratlanul ért minket a hír, hogy érkeztek. Nem tudtunk előkészületeket tenni a méltó fogadtatás érdekében, azonban itt, Szabadkán 70 000 bunyevác és szerb fogad benneteket tárt karokkal,⁷⁴⁷ hogy forró testvéri keblére öleljen. Ha nem lennétek vér a vérünkéből s hús a húsunkból, akkor is büszkén fogadnánk a világ legdicsebb hadseregét... hát még így, édes testvéreinket! Testvérek! Ha szép az álom, akkor szép, hadd járjon a világ a csodájára... azonban drága testvéreim, ez nem álom, nem álom! Hadd szóljon Ravijolja⁷⁴⁸ tündéréneke: „És most valóság lesz az álom.”⁷⁴⁹

Isten hozott benneteket, testvérek!

Utána dr. Havas Emil⁷⁵⁰ szólt a Magyar Nemzeti Tanács nevében: „Testvérek! A Magyar Nemzeti Tanács felhatalmazásából üdvözöllek benneteket a szabadkai magyar polgárság nevében. Nemcsak barátsággal, de szeretettel várunk benneteket. A magyar nép a tiétekkel együtt négy éven keresztül szenvedett. Ahogy közeledünk a békéhez, az új magyar demokratikus nemzet nevében, egy szabad, demokratikus állam küldötteit köszöntjük bennetek. Isten hozott benneteket!”

746 Koszovó (szerbül Kosovo) = többségében albánok által lakott, vitatott jogállású terület a Balkán-félszigeten. 2008-ban a helyi parlament egyoldalúan kikiáltotta Koszovó függetlenségét. A szerbek számára Koszovó a rigómezei csatát is jelenti, ami véget vetett a középkori szerb államiságnak. Ezt a rigómezei csatát „bosszulta” meg a szerb hadsereg az 1912-es Balkán-háborúban.

747 Az 1920-as délszláv hivatalos összeírás szerint a város lakosságából valóban 70 737 fő vallotta magát horvátnak és szerbnek, 3033 zsidónak, 24 678 fő magyarnak és 2349-en németnek. Ugyanakkor az 1910-es magyar népszámlálás adatai szerint, amely anyanyelvre kérdezett rá, Szabadka 94 610 polgárából 55 587 volt magyar, 3514 szerb, 1913 német, 39 (sic!) horvát és 33 247 egyéb anyanyelvű. Ez utóbbi kategória döntően a horvátok bácskai ágát lefedő bunyevác népességet jelentette.

748 A szláv mitológiában gyakori tündérek leghíresebbike, akit a népi hős, Marko királyfi legyőz.

749 Jovan Jovanović Zmaj újvidéki szerb költő *Brankova želja* („Branko kívánsága”) című híres költeményének sora.

750 Dr. Havas Emil (1884–1944) szabadkai ügyvéd és irodalmár, a polgári radikális párt színeiben a Magyar Nemzeti Tanács tagja.

Végezetül a magyar városigazgatás nevében dr. Dembicz tartott beszédet magyarul, akárcsak dr. Havas, amit dr. Petrović-Ćata azonnal szerbre fordított.

Živulović ezredes röviden, katonásan, békét és rendet ígérve köszönte meg a köszöntéseket! Živulović parancsnok Micki (Mihajlo) Bodi őrnaggyal együtt bement a vasútállomásra, hogy fellelkesítse a még aznap este Zomborba és Bajára vonuló katonaságot az utazáshoz. A katonaságot innen Milenko Tadić⁷⁵¹ földbirtokos kísérte el Bajára, hogy ott segítségükre legyen.

Nem sokkal később valamennyien hazamentünk, majd kitűzve kokárdáinkat, melyet asszonyaink és leányaink már korábban elkészítettek, családtagjainkkal együtt a Nemzeti Tanácsba vonultunk.

Doktor Matijević⁷⁵² kíséretében megérkezett a várva várt parancsnok, Živulović úr, akit Blaško atya szívélyesen üdvözölt a következő szavakkal:

„Uraim, a szabadkai Bunyevác-Szerb Nemzeti Tanács és a város 70 000 bunyevác és szerb lakója nevében van szerencsém köszöntenem Önöket mint a győzedelmes szerb csapatok vezetőit, mint az idegen elnyomás súlyos igája alóli felszabadítókat. Fegyvereik csengése, uraim, csengőszó, amely jelzi feltámadásunkat, begördülő ágyúik dörgése lerombolja a városokat és tornyokat, amelyekben a bennünket elnyomó erő lakozott. Győzedelmes katonaságuk két szárnya olyan nekünk, mint édesanyánk, Jugoszlávia két karja. Szilárd és erős karok, amelyeket megedzett a több mint négy esztendei háború. Azonban mi nem félünk tőlük, inkább azt kérjük, hogy átkaroljanak, és anyai keblére öleljenek. Ám fájjon, nem számít, de ez az ölelés eltépi láncainkat és szétzúzza az igát, amely alatt eddig szenvedtünk, s szabadok leszünk drága édesanyánk, a délszlávok anyjának ölében.⁷⁵³ Isten hozta Önöket, éljen!”

751 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

752 Doktor Stipan Matijević (1872–1939) szabadkai horvát ügyvéd és politikus, Szabadka első polgármestere a délszláv hatalomátvétel után.

753 Lefordíthatatlan szójáték: *u krilu mile majke naše, majke Jugovića*. Amelyből a *majke Jugovića* („délszlávok anyja”) egyúttal utal a szerb népi hőseposzban szereplő öreg Jug Bogdan gyermekeinek anyjára, aki mind a kilenc fiát elveszítette a rigómezei csatában.

Ugyanezen az estén közös vacsora volt az Arany Bárány Hotelben, amelyen szinte valamennyien részt vettünk, hihetetlen lelkesedéssel telve.

Egy közös nagy asztal mellett ültünk. Az asztalfőn ült Živulović parancsnok és Bodi M. őrnagy. A kijáratnál az ajtók mellett négy fegyveres katonánk vacsorázott. A másik sarokban azonban magyar katonatiszteknek egy nagyobb csoportja ült. Mintegy harmincan lehettek.

Amikor az őrnagy felállt és pohárköszöntőt mondott Péter királyra, elkezdtem a himnuszunkat énekelni, amihez rögtön csatlakozott Blaško és a többiek, és a szokásoknak megfelelően felálltak. A lelkesedés határtalan volt. Első ízben zendült fel a szerb himnusz Szabadkán, méghozzá nyilvánosan!

Amikor a magyar tiszték, akik szintén felálltak, megtudták, hogy mit éneklünk, szomorúságukban fejüket forgatva és bajuszukat harapdálva szétszéledtek.

Ugyanezen az estén a katonaság a mi gárdánkkal járőrözött a városban. S míg ott ültünk, megérkezett a lovasságunk és a tüzérségünk is a városba.

Ezen az éjjelen a magyar katonák megpróbálták kinyitni a mai Tiszti Klubban lévő katonai raktárat, hogy az összegyűlt tömeggel széthúzzák az oda összegyűjtött ruhát, bakancsokat és élelmet, hogy a szerb katonaságnak kevesebb zsákmány jusson.

Értesülve erről a Nemzeti Gárdánk és katonaságunk a helyszínre sietett, csőre töltött puskákkal szétzavarta a tömeget és helyreállította a rendet.

Amikor késő este szétszéledtünk a hotelből, már lovas járőrökkel is találkoztunk, akik közül a mieink nekividámodva néhányukat akarattuk ellenére behúztak Stipan Matijević pincéjébe, hogy ők is „áldozhassanak” a mi kelebiai⁷⁵⁴ borunkkal!

Valóban csak ennyit és ezt is csak nagy nehezen fogadták el!

754 Kelebia (szerbül Kelebija) néven ma két község létezik. Az egyik a mai Magyarország területén Bács-Kiskun megyében, a másik Szerbia legészakibb részén fekszik. A trianoni békeszerződés által megállapított új határvonal ugyanis kettévágta a Kelebia-puszta nevű tanyavilágot, így 1920 után két faluközpont alakult ki.

Másnap a Duna hadosztály stábját fogadtuk, amelynek élén egy szimpatikus tüzér ezredes, Vladislav Krupežević⁷⁵⁵ úr volt. Vele érkezett helyettese, a határozott tüzér alezredes, Milan Atanacković⁷⁵⁶ úr is. Ugyanaznap megérkezett a mi korábbi „hazai” ezredünk, parancsnokával, a kedvelt és szívélyes Mihajlo S. Nedić⁷⁵⁷ parancsnokkal és más tisztekkel.

Az ő pontos érkezésükről senki sem tudott, így a hírre, hogy megérkeztek, csak nagyon kevesen verődtek össze a mieink közül a vasútállomáson, akik a legszívélyesebben üdvözölték őket. Az agilis Mara Malagurska⁷⁵⁸ asszony virágcsokrokat adott át nekik, és miközben sorra felékesítette őket, nem is sejtette, hogy egyikük nemsokára meg fogja kérni a kezét!⁷⁵⁹

Krupežević ezredes átvette a városparancsnokságot, míg helyettese, Atanacković alezredes a helyőrség parancsnokságát. Megérkezésüket követően azonnal lázas tevékenységbe fogtak, többek között a posta és a telefonközpont cenzúrájának vezetőjével Dragoslav P. Đorđević⁷⁶⁰ tüzér hadnagyot, Szabadka későbbi polgármesterét és főispánját tették meg.

Mi nem tudtuk megállni, hogy valamilyen látványos módon ne mutassuk ki afelett érzett nagy örömünket, hogy ilyen vendégek érkeztek hozzánk, ezért a Nemzeti Tanács nevében meghívtuk estére a mi helyiségeinkbe.

Krupežević eleget tett a meghívásnak, és társaival eljött a Nemzeti Tanácsba, amely mennydörgő éjjennel köszöntötte őt. A hölgyek olyan virágosóval árasztottak el, hogy az ezredes teljesen meglepődött a fogadtatás szívélyességétől. Az arcán látszódott, hogy ettől a virágosótól és szívélyes fogadtatástól jobban megilletődött, mint a harcmezőn gyilkos puska- és ágyúgolyók

755 Vladislav Krupežević (1876–1945) szerb katonatiszt, a hatalomátvétel után a város katonai parancsnoka.

756 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

757 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

758 Mara Malagurska (1894–1971) szabadkai horvát író, fordító és néprajzkutató.

759 Dragoslav P. Đorđević.

760 Dragoslav P. Đorđević (1887–?) szerb politikus és ügyvéd, 1924-ben főispán, majd 1926-tól Szabadka polgármestere, később a Verbászi Bánság bánja, majd szenátor.

között. Itt doktor Jovan Petrović-Ćata üdvözölte lelkes szavakkal, amit az ezredes meleg szavakkal köszönt meg, és beszédét „éljen Jugoszlávia” felkiáltással zárta. A helyeslő felkiáltásoknak, mint „éljen testvérek”, „éljen a büszke és hős szerb hadsereg”, nem akart vége szakadni. A fogadtatás minden tekintetben szívélyes volt, olyan, amilyent megérdemelt az a katonaság, amely bizonyította, hogy az ellenséggel is képes emberséget tanúsítani, és hősiességében sem felejtí nagyapái jelmondatát, hogy mindent a becsületért, de a becsületet semmi áron.

A fogadtatás az állomáson és a Tanácsban oly szívélyes volt, hogy arról Krupežević a *Narod*⁷⁶¹ 1919/3. számában (M. Protić cikkében: „Miről beszélnek nekünk ismerőseink, a szerb katonatisztek”) megjelentek szerint a következőket mondta:

„Noha a magasabb rangú tisztek közül elsőként érkeztem Belgrádba, és tényleg elárasztottak a kocsiban a koszorúk és virágok, mégis jobban meghatódtam és kellemesebben éreztem magamat ugyanebben a helyzetben Szabadkán, mert Belgrádban fel voltam készülve a szívélyes fogadtatásra és üdvözlésre, de Szabadkán nem!”

Az érkezésüket követő napon, november 15-én a parancsnokok autóba ültek. A sofőr mellett ült egy felfegyverzett katonánk, hátul Krupežević Rátvay Imre⁷⁶² magyar őrnaggyal, előttük pedig az üléseken Nedić úr foglalt helyet a szárnysegédjével.

Rátvay a magyar katonaság képviselőjeként átadta a város parancsnokságát, a várost és valamennyi katonai objektumot.

Nedić úr kérésére Rátvay úr az ő „négy”! ezredével a Nedić úr által a részére biztosított hat vagonban azonnal át lett dobva a demarkációs vonalon. Ezzel egyszer s mindenkorra véget ért a magyar katonaság uralma.

Krupežević és Atanacković uraknak már nagyon határozott álláspontja volt az itteni helyzetet illetően. Határozott, kezdeményező típusú emberek voltak, és egyes intervencióiknak köszönhetően sikerült gyorsan kezünkbe

761 A Jugoszláv Demokrata Párt lapja, amely 1919 novemberétől 1922 végéig jelent meg.

762 Rátvay Imre (?) magyar katonatiszt, a szabadkai 86. gyalogezred főtisztje.

vennünk valamennyi városi és kormányzati intézményt! Igazából nem is gondoltuk, hogy máshogy is történhet!

November 24-én, nem sokkal a szerb katonaság Szabadkára érkezése után a baráti és szövetséges Franciaország is küldött néhány egységet a felejt-hetetlen barát, a nekünk oly kedves Marminac ezredes (lieutenant-colonel Al. Marminac)⁷⁶³ parancsnoksága alatt. Feddhetetlen magatartásával nagyon hamar megnyert valamennyiünket. Minden nap korán kelt, és elment a szerzetesek római katolikus templomába. Amikor az első napokban a Polgári Kaszinó képviselői felkeresték, hogy meghívják egy vacsorára, Marminiac kijelentette, hogy semmit sem fogadhat el írásos felkérés nélkül, és azt is csak a szerb parancsnokságon keresztül. Ezen könnyű volt segíteni. Rendkívül szeretett bennünket, és ezt minden lehetséges módon ki is mutatta. Szívesen jött társaságunkba, ünnepségeinkre, amennyire tudott, szerbül beszélt velünk, francia nyelviskolát alapított, ahol ő maga és a tisztjei oktattak. Csakhogy mindez nem tartott sokáig, mert már kora tavasszal, május 5-én parancs érkezett, hogy induljanak Szegedre. A búcsúztatás nagyon szívélyes volt. Mi sajnáltuk a tisztek távozását, míg a katonák elmenetelét a likőrke-reskedők fájlalták.⁷⁶⁴

763 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

764 A forrás bibliográfiai adatai: Marko Protić: *Zlatni dani Subotice. Od oslobođenja do potpisa mira. 13 nov. 1918 – 4 juna 1920.* Gradska Stamparija i Knjigoveznica, Subotica, 1930, 33–39. Szerb nyelvből fordította: Hornyák Árpád.